

Soru-Cevap

Usulu’l Fıkıh Hakkında Cevaplar

Zahid Talib Naim’e

Soru:

Bismillahirrahmanirrahîm, Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Konu: Usulu’l Fıkıh hakkında sorular.

Birinci olarak: İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinin 241. sayfasında şöyle geçmektedir: (İktiza delâleti, kendisindeki gerekliliğin lafızların manalarından istifade edilmiş olandır. Bu, onun delâlet edilen manaya mutabık olarak şart olması ile olur.)

Yine aynı kitabın 54. sayfasında şöyle geçmektedir. (Özetle, vacibin ancak kendisi ile tamamlandığı şey; ya aynı vacip hitabıyla ya da başka bir hitapla vacip olur. Bu şey; ister varlığı ile var olmayı, yokluğu ile yokluğu gerektiren sebep olsun, isterse yokluğu ile yokluğu getiren varlığı ile ne var olmayı ne de yok olmayı gerektirmeyen şart olsun fark etmez. Sebep, ister köleyi azad etmeyi vacip kılan sığa gibi şerî olsun fark etmez...)

Benim aklımı karıştıran iki mesele var:

Birincisi: Sığanın köleyi azad etmeyi vacip kılan bir sebep olmasına rağmen neden şart sebepsiz olarak zikredilmiştir?

İkincisi: Neden tazammun (lafzın vâz edildiği anlamın bir parçasına karşılık gelmesidir) olmaksızın mutabık olarak zikredilmiştir?

İkinci olarak: İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinin 325. sayfasında şöyle geçmektedir: (İlim sahibi olanlar ve başkalarından her şey hakkında âmm (genel olanlar); أي “hangi, herhangi” lafzı gibi olandır. Örneğin şöyle dersin: “Hangi adam geldi?” أي توب لبسته “Hangi elbiseyi giydin?”. Aynı şekilde; كل “her, hepsi”, جميع “bütün, hepsi” lafızları ve الذين “Onlar ki”, الذي “O şey ki”, الالتي “O şey ki” ve benzerleri gibidir.)

Ancak ben, الذين “Onlar ki” lafzının akılsız olanlar için kullanıldığını gösteren bir örneğe rastlamadım.

Üçüncü olarak: İslam Şahsiyeti kitabının üçüncü cildinin 327. sayfasında şöyle geçmektedir: (İstinbat yoluyla sabit olan genelliğe (âmm) gelince; onun kuralı, hükmün takip ve tesbib/sebep kılma ف –fâsı ile vasfa bağlı kılınmasıdır. Allah’u Teâla’nın şu sözünde olduğu gibi: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا “Hırsızlık yapan erkek ile hırsızlık yapan kadının ellerini kesin.” [Maide 38] Şarabın, sarhoşluktan dolayı haram kılınması ve benzerleri gibi.)

1- Aynı kitabın 324. sayfasında şöyle geçmektedir: (Ya da bize, nakilden istinbat yoluyla sabit olur. Bu ise şöyle olur: İstisna, lafzın kapsadığının dışında kalan olarak bize nakledilmesinden dolayı, istisna belirli çoğula (cemiye) dahil edilir şeklinde bilinmesidir. Bu her ne kadar istinbat olsa da nakil yolundan bir bilgidir. Zira bize nakledildi ki, istisna, lafzın kapsadığının dışında kalandır. Dolayısıyla bundan anlıyoruz ki belirli çoğul (cemi) genellik (âmm) içindir.)

Meseleyi anlamakta zorlanıyorum; zira kitap, 324. sayfada genel istinbat kurallarını ele alırken 327. sayfada onun kuralını, hükmün bağlı kılıldığı vasıf olarak ele almıştır.

2- Kuralın, hükmün takip ve tertib ف –fâsı ile vasfa bağlı kılınmasına rağmen neden (şarabın, sarhoşluktan dolayı haram kılınması şeklinde) zikredilmiştir?

3. Aynı kitabın 253. sayfasında şöyle geçmektedir: (Birincisi: Hükmün, vasfa (sıfata) bağlı kılınması, illetliliği (illetle ilgili durumu) hissettirmektedir. Yani vasfın (sıfatın) o hüküm için illet olmasını hissettirmektedir. Zira örneğin; otlatmak, vaciplik için bir illet olmaktadır. O zaman o sıfat nefyedildiğinde hüküm de nefyedilir. Çünkü illetlenen (ma’lul), illetinin yok olmasıyla yok olur.)

Hizb-ut Tahrir Mefhumları kitabının 32. Sayfasında şöyle geçmektedir: (İbadetlere, ahlâka, yiyeceklere ve giyeceklere ilişkin şerî hükümler illetlendirilmezler. Aleyhissalatu ve's Selam şöyle buyurmuştur: حرمت الخمره لعينها “**Şarap, aynı ile haram kılınmıştır.**” Muamelat ve cezalara (ukubatlara) ilişkin şerî hükümlere gelince; bunlar illetlendirilir. Çünkü bunlar hakkındaki şerî hüküm, illete bağlı olarak gelmiştir ki bu illet, hükmün varlığı için bir sebeptir.)

Peki sarhoşluk, şarabın haram olması için bir illet midir. Şayet böyleyse, bununla Mefhumlar kitabında geçenlerin arasını nasıl bağdaştırabiliriz?

Uzattığım için özür dilerim. Allah sizi mübarek kılsın ve sizi doğru olana iletsin.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Birinci soru: İktiza delâleti ve Vacibin Ancak Kendisi ile Tamamlandığı Husus da Vacibtir hakkında... size, 30/03/2019 tarihinde cevap vermiştik. Onu güzel bir şekilde okursan Allah'ın izniyle hayır olacağını ümit ediyorum.

Diğer sorular:

Umûm (genellik) konusuna ve umûmun (genelliğin) sabit olma yollarına muttali oldum ve sorunuzda zikretmiş olduğunuz soruların cevabı şöyledir:

1- (الذين “Onlar ki” ve الالتي “O şey ki”) açısından olana gelince; evet, bunlar, akletmeyenin akleden konumuna indirgenmesi durumu dışında akleden ve akletmeyen için değil akledenler için genellik (umûm) ifade ederler. Nitekim Şerhu'l Elfiyye İbn Mâlik Lil-Hâzimi'de “الذين” hakkında şöyle geçmektedir: (onda asıl olan, akleden için kullanılmasıdır. Ama akletmeyenin akleden konumuna indirgenmesi halinde (الذين) kullanılır. Zira Allahu Teala şöyle buyurmuştur: إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَلُكُمْ (Ey kâfirler!) **Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizler gibi kullardır.**” [Âraf 194] Dolayısıyla taptıkları putlar, akleden konumuna indirgenmiştir. Bu nedenle buna dair zamir, Allahu Teala'nın daha sonraki şu kavlinde geçen akledenler zamirine dönmektedir: **“Onların kendisiyle yürüyecekleri ayakları mı var?”** [Âraf 194]) Bitti. Ama bu durumun dışında (الذين “Onlar ki” ve الالتي “O şey ki”), genelde akleden için kullanılırlar.

Hakeza akleden veya akletmeyene yönelik kullanılan bazı umûm (genellik) lafızları da, aslının hilafına özel durumlarda her ikisi için de (akleden ve akletmeyen) kullanılır. Ancak yukarıda bahsetmiş olduğumuz gibi asıl kullanımının dışına çıkmaz, akledenler için umûm olarak kalmaya devam eder ve akletmeyenin akleden konumuna indirgendiği bu durumun sonucunda vasfı değişmez.

Örneğin (ما - Mâ) kelimesi, umûm (genellik) konusunda bahsetmiş olduğumuz gibi akletmeyen içindir. Ancak muhatapların çoğu akletmeyenlerden olması gibi baskın gelmesi babından aynı şekilde akledenler için genel olması da mümkündür. Nitekim Allahu Teala'nın şu kavli indiğinde: **إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ “Siz ve Allah'tan başka taptığınız şeyler, Cehennem yakıtıdır.”** [Enbiya 98] İbnul Zebâri şöyle dedi: Ben sizin için Muhammed ile hasımlaşırım. (Zebâri) dedi ki: Ey Muhammed! Allah'ın sana indirdikleri arasında **“Siz ve Allah'tan başka taptığınız şeyler, Cehennem yakıtıdır. Sizler oraya varıcılarıdır.”** yok mu? **“Evet.”** buyurdu. Bak işte şu Nasrâniler İsa'ya ibadet ediyorlar, şu Yahudiler Uzeyr'e ibadet ediyorlar, şu Beni Temim de meleklerle ibadet ediyorlar. Bunlar Cehennem'de mi?” dedi.” O, “Mâ”nın umûmuyla istidlâl etti. Nebi de bunu inkâr etmedi. Bilakis Allahu Teala'nın şu sözü, onun sözünü inkâr etmeksizin aksine onu Allahu Teala'nın şu sözüyle tahsis ederek nâzil oldu: **إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ “Tarafımızdan kendilerine güzel akibet takdir edilmiş olanlara gelince; işte onlar ondan uzak tutulurlar.”** [Enbiya 101] Ancak bu, özel bir durum olup (Mâ) kelimesinin asıl kullanımını değiştirmez, bilakis akletmeyenler için kalmaya devam eder.

Aynı şekilde (الذين “Onlar ki” ve الالتي “O şey ki”), asıl olarak umûmda akledenler için kullanılmaya devam eder ve (akletmeyenin akledenin konumuna indirgenmesi) durumu, bu hususu etkilemez.

Ancak akleden ve akletmeyen için kullanılan şey, (الذي والتي)'dir...Çünkü bu, müfred (tekil) bir lafız olup akledenler ve akletmeyenler için umûmdur (geneldir). O zaman cemi (çoğul) lafız olan (الذين واللاتي) nin umûmluğu daha azdır. Dolayısıyla o, sadece akledenler içindir. Bu nedenle (الذين واللاتي) şeklindeki bu cemi (çoğul), hakiki olmayan cemi olarak adlandırılır.

2- (أل) hakkındaki sorunuza gelince; (أل) ifadesi umûm için olup nakilden istinbat yoluyla gelmemiştir. Tıpkı (Umûmun Lafız İçin Sabit Oluşunun Yolları)'nın ilk paragrafında geçtiği gibi. Metni şöyledir: (Lafız için umûm (genellik); ya bize Arapların bu lafzı umûm için koyduklarının veya bu lafzı

umûmda kullandıklarının nakledilmesi yoluyla sabit olur, ya da nakilden istinbat yoluyla bize sabit olur. Bu ise şöyle olur: İstisna, lafzın kapsadığının dışında kalan olarak bize nakledilmesinden dolayı, istisna belirli çoğula (cemiye) dahil edilir şeklinde bilinmesidir. Bu her ne kadar istinbat olsa da nakil yolundan bir bilgidir. Zira bize nakledildi ki, istisna, lafzın kapsadığının dışında kalandır. Dolayısıyla bundan anlıyoruz ki belirli çoğul (cemi) genellik (âmm) içindir.) Bitti.

Bu, dakik değildir. Bilakis ahit dışı için (أل), lüğatin konulmasından dolayı umûm ifade eder. Tıpkı Şahsiyet kitabının üçüncü cildinde umûmun sabit oluşunun yollarının üçüncü paragrafında geçtiği gibi. Metni şöyledir: (Nakil yoluyla sabit olan umûm (genellik); ya lüğatin konulmasından elde edilmiş olur ya da lüğat ehlinin kullanılmasından elde edilmiş olur. Lüğatin konulmasından elde edilen umûmun iki hali vardır: Birincisi; lafzın bizzat kendisinin âm (genel) olmasıdır. Yani bir karineye ihtiyaç duymamasıdır. İkincisi; umûmunun lüğatin konulmasından -fakat bir karine ile- elde edilmiş olmasıdır... Umûmu (genelliği) bir karine ile elde edilmiş olana gelince: Karine, ispat hakkında olabilir, nefy hakkında olabilir. İspat hakkında olan karine; أل –harfi tarifi ve izafet terkididir. Bunlar, çoğul kelimedede olur; العبيد “kullar” ve عبيدي “kullarım” gibi. Cins isimde olurlar; ولا تقربوا الزنى “Zinaya yaklaşmayın.” [İsra 32] gibi; فليحذر الذين يخالفون عن أمره “Onun emrine muhalif olanlar ... sakınsınlar.” [Nur 63] Cins ismin başına أل –harfi tarifinin, sonuna izafet zamirinin ve terkinin gelmesi, tekileri genelleştirir. Bunların çoğulun başına gelmesi de çoğulları genelleştirir. Çünkü أل –harfi tarifi, başına geldiği tekileri genelleştirir, çoğulun başına gelmişse de onları genelleştirir. İzafet terki ve zamiri de aynıdır...) Burada (أل –harfi tarifinin) istinbat olarak değil lüğat olarak umûm ifade ettiği gayet açıktır.

Aynı şekilde Bahru'l Muhit'te şöyle geçmektedir:

[... İkincisi: Vad'ı (lüğat koyan) olarak değil, bilakis karina aracılığıyla lüğat olarak umûm ifade eder. Dolayısıyla o, ya ahit için olmayan “لام-Lâm'ı” tarif gibi sabit oluşu yönünden olur; zira Lâm'ı tarif, sadece cemiye (çoğula) veya tekil cins isme dahil olduğu zaman cins ifade eder ve cemi (çoğul), bu ikisine eklenmiştir. (عبيدي أحرارٌ) kullarım özgürdürler ve (عبيدي حرٌّ) kulum özgürdür gibi. Ya da yokluğu yönünden olur ve bu, nefiy bağlamında nekradır (belirsiz isimdir...) Buradan da açığa çıkıyor ki (أل –harfi tarifi), istinbat olarak değil karina aracılığıyla lüğat olarak umûm ifade etmektedir.

3- İstinbat yoluyla sabit olan umûm hakkındaki üçüncü sorunuza gelince; kitapta şöyle geçmektedir: (İstinbat yoluyla sabit olan umûma (genelliğe) gelince; onun kuralı, hükmün takip ve tesbib/sebep kılma ف –fâsı ile vasfa bağlı kılınmasıdır. Allah'ü Teâla'nın şu sözünde olduğu gibi: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا “Hırsızlık yapan erkek ile hırsızlık yapan kadının ellerini kesin.” [Maide 38] Şarabın, sarhoşluktan dolayı haram kılınması ve benzerleri gibi.) Bitti.

İstinbat yoluyla sabit olan umûm için (kuralı, hükmün vasfa bağlı kılınması) şeklindeki bu tanım, doğrudur. Söz konusu kural, illetin bir türüdür. Yani biz, illetin tek bir türüyle sınırlandırdık ki o şudur; (hükmün takip ve tesbib/sebep kılma ف –fâsı ile vasfa bağlı kılınmasıdır.) Ancak bazı usulcüler, sadece takip ve tesbib/sebep kılma ف –fâsı'nı değil illetin tüm türlerini almaktadırlar. Zira onlar, tüm illeti bu umûm için örnek getiriyorlar. İster takip ve tesbib/sebep kılma ف –fâsı'nı kapsasın isterse kapsamın fark etmez. Ama biz, az önce bahsetmiş olduğumuz gibi illetin bu türüyle yetindik. Ancak (şarabın, sarhoşluktan dolayı haram kılınması) şeklinde verilen örnek, iki yönden doğru değildir:

Birincisi: (hükmün takip ve tesbib/sebep kılma ف –fâsı ile vasfa bağlı kılınmasının) illetin bu türüne örnek verilmesi.

İkincisi: Sarhoşluğun, şarabın haram kılınması için illet olarak zikredilmesi ki bu bizim için bir benimseme değildir. Zira bizim benimsememiz, şarabın illetlendirilmemesidir. Bilakis şarap, aynı ile haram kılınmıştır.

Son olarak, Allah izin verirse bizler, bu üç yeri düzelteceğiz.

En son olarak doğru anlayışınız için teşekkür ederim, çaba ve gayretinizi takdir ediyorum ve Allah'tan, ilminizi ve anlayışınızı artırmasını temenni ediyorum...

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 04 Muharremu'l Haram1441

M. 23/08/2020

Cevaba, Emir'in aşağıdaki web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<http://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/4062/>